

El llatí TORQUERE s'ha mantingut en totes les llengües romàniques, si bé totes elles el tenen en una forma continuadora de la vulgar *TORCERE, que no sembla estar documentada (cf. Schuchardt, *Vokal. d. Vulgärlateins* II, 486). Aquesta simplificació consonàntica es degué produir (tal com en LAQUEUM > LACIU) en el grup complicat QUI que presentava el llatí vulgar en formes com TORQUEO, TORQUEAM, TORQUEAT etc.; també és possible que hi contribuïssin el Pres. I i Pres. 6, en el tipus de conjugació TORQUERE, que no és clàssic, però que aviat degué predominar en romànic segons mostren la major part de les llengües.

DERIV.: *Torcedis* [Lab. 1840] «verds gessamins de torcedisses branques / li fan de cortinatge y cobrecel, / donant, de sa estelada de flors blanques, / flayre al zefir, a les abelles, mel», *Canigó* (III, 2a). *Torcedor* [1502, *Voc. Cat.-Al.*, lín. 863], *t. de seda*: ofici, Bna., S. XVII. *Torcedora. Torcedura, -çadura* [Lacav.]: el DFA. recomana preferir-li *girada* (de peu); també sovint *torçada* f. *Torçària. Torcejar* [la fusta: varicari; Belv.]. *Torciment* [Belv.], més aviat que *torcement*. *Torcejar. Torcera. Torçura. Torçal* [-sal, S. XVIII, mall, DAg.; Belv.] com el cast. *torzal* [c. 1495], per al qual, veg. DECH V, 553b553s.; cf. *seda torta* a. 1396, V. supra. *Destòrcer* [Belv.]; *destorcement*; *destorcedor*. *Intorçable*.

Tort adj. [Llull: *mirall tort, carreres tortes*]; *cani tort* 'tortuós', BMetge (*Somni* III, NCL., 88.7); en Jaume Roig adverbialment *cavalcar tort* (supra), *coll tort* símbol de la hipocresia, com en l'*Infern* dantesca, aplicat a la devoció fingida i ultrancera: «De hipocresia / e de parencia / haguí crehença / tot son comport / fos, de coll *tort*, / rosega-altà(r)s / --- gran malvestat / la beateta / sabí hac feta / --- / se féu --- abortir ---» (*Spill*, 4120); «escriure ruynment --- ralles *tortes*: versus pravi; ralles dretes ---», OPou (*TbPu.*, 182). «Rius que eren *torts* - ara van entre rases, / camps que eren secs - són verds i pastorals», l'obra de JoPijoan, enginyer, a Amèrica (*fort* err. tip.), *El meu Joan Maragall* (p. 120, v. 43). 'De mirar malhumorat': «¿què val cara trista ne *torta*, pus que-ls hostes són tres la porta?», *Compil. Prov. Aràb.* (ed. Mettmann, § 359, cf. el que en dic sobre *tres = tras*).

Aplicat ja d'antic a la mirada guexxa: «*tort*: limus, ut limis oculis», Joan Esteve (*Liber Elegantiarum*, foli s-3); *tort* de ulls: strabo; *t.* de un ull: lucus, coles», Busa-N.; «PARTS DEL COS --- los ulls --- mirar de través: limis oculis aspicere; lo qui mira *de tort*; hic limis; ---», OPou (*TbPu.*, 246); «*tort* o guexxo» Bna. S. XVII (DAg.): més dades. Del sentit de 'corbat', que camina de *tort* passa en el NE. del Ross. a significar 'coix', noció de la qual és exclusiva expressió en el llgd. fronterer de Vingrau (Pyr.-Or., 1960); i, si fa no fa, en Saissset: com que el rei era «*tort*», a la seva cort tothom caminava coix, car altrament el sobirà li prenia aversió i podia pagar-ho car: «Mes, com fa pas lo *tort*? / Té *tort*! / --- / Ací tothom és *tort*, criats, mos-surs, madames: / si n'ets pas aviat, m' que carregaràs! ---», Saissset (*Catal. d. R.*, 134), veg. infra *tortejar*.

El pas a 'borni', des de 'guexxo', no sols ha quedat

expressió normal en el cast. *tuerto* [S. XIV]; obceix a un fet de semàntica internacional, p. ex. rus *krivói* 'corbat' té modernament el sentit de 'borni'. És l'expressió única de la idea en el P. Val. (EdMtzFerrando, J. G. M., «El Camí», 2-IX-1933, 14-IV-1934); MGadea (*T. del Xè* I, 16).

Ara bé, entre els valencians ja és antic: «Lo fill qu'és nat, / no-ls plau que vixca: / --- / algun fan *tort*, / visc e guexcher, / leig, esquerrer / e geperut, / con-tret, ventrut»; «les que s'atancen / fer qualque bé / --- / són estimades / un tant preades? / en gran recort: / com l'home *tort*, / rey entre'ls cecs», JRoig (*Spill*, 9194, 15320). «Vull contractar --- de aquest matrimoni --- gran cosa és, senyora, ab los ulls corporals poder veure si és coix, o *tort*, o alesiat de algun de sos membres --- si és de bona gràcia ---», JoMartorell (Ag. I, 296.5); «patixen de mal d'ulls, acabant per quedar-se cegos o *tòrts*», MGadea (*T. del Xè* I, 8).

Altrament, també és cosa de les Illes: «Va trobar un *tort*, i tot d'una li digué: —Que així com n'ha sortit un, que surta l'altre. Aquell *tort* sí que li donà s'atupada ben forta. —Idò, què tenc de dir. —Què has de dir? Déu vos dó bona vista», Arx. Ll. Salvador (p. 208). «Qui hi veu més amb un ui que noltrus am dos?» endevinalla men., amb la resposta: Un *tòrt*, que veu dos uis an es qui no ho són; i aquests a ell no n'hi vèuen més qu' un» (Camps Merc., *Folkl.*, 253, 268).

Tort 'injustícia', 'perjudici culpable': ja *dreçar un tort* en un doc. ribagorçà de 1129 (Colle. Moreau B. N. P., vol. LIV, relatiu a Giribeta, text en aquesta monografia, *Onom. Cat.*); «per *tort* que-l capellà d'Orchau tenie a l'eclesia dez Pui<falconer>» a. 1242; el mateix capellà d'Orcau escriu al bisbe successor dient que l'artiaque li «tramès carta com vós li fazets *tort*, d'on jo-us prec que vós i façats en aquela cosa ---» a. 1257-69 (PPujol, *DocVgUrg.*, 8.37, 17.9); «tu no has encara fets tan greus pecats, que dejes turment ton cors e nosaltres, qui anc no faem injúria ni *tort*», *Blanç.*, passatge on és versemblant que el mot ja vingui de Llull (si bé no hi ha ms. sinó l'ed. de 1528, NCL. I, 61.18).

Jaume Roig: «Ell ab ma mare / vixqué poc temps, / --- / may los viu riure, / per llur mal viure, / --- / cert a gran *tort*, / per alguns mals: / no vull dir quals, / e no -ls declare / per ser ma mare», tros del *Spill*, que comenta Chabàs: «en Val. anticuado, aunque aún se dice: 'El que sembla als seus no fa *tort* a ningú'» (p. 288); «Amor no-s pot clamar de mi en res / que no haja fet en mi quant ha pogut, / en ferme *torts*; per on só conegut: / per ell, qui só; com ell, per mi, qui és»: versos de Joan Ferrandis d'Herèdia, c. 1535, amb què aquest considerable poeta valencià, trànsfuga de la llengua, encunyà de nou, bellament, un antic triomf d'Ausiàs; tot traint-ne, però, tant com ho féu després amb la seva llengua materna, el sublim pensament del mestre, per l'enginyosa pompa d'un decadent i empecatat conceptisme (cf. JnFuster, *Disc. Rec. Hon.-Ca.*, Bna. 1984, 27).

A penes cal recordar que, amb aquest sentit substan-